

BLÍŽENCI PODOBOJÍ – VÝTVARNÁ SBLÍŽENÍ BÁSNÍKA FRANTIŠKA HALASE

MILADA ZÁBORCOVÁ

Těžiště výtvarné kritiky básníka, jenž se sám výtvarnou tvorbou patrně aktivně nikdy nezabýval, se nachází zejména v rozmezí let 1937–1945, v letech, kdy František Halas zároveň otevřeně reaguje na hrozbu sílícího nacismu, kdy jeho vlastní básnická činnost posléze podléhá tlaku cenzury i dopadu politického vývoje válečné doby, a kdy prostřednictvím kritik, esejů a referátů básník nad výtvarnými díly otevřeně prezentuje nejen svoji uměleckou reflexi, ale i občanské postoje a názory a nachází v publikování těchto statí do jisté míry i pole k vlastnímu, jinde omezenému básnickému vyjádření.

Na úvod budiž také řečeno, že mnohé z těchto zajímavých pohledů Františka Halase by bylo dnešním čtenářům utajeno bez pečlivé editorské činnosti snad největšího znalce Halasova díla, literárního vědce pana Ludvíka Kundery i obou básnických synů, Františka X. Halase a Jana Halase, kteří zpřístupnili básníkovu korespondenci, dokumenty z rodinného archivu i například rukopisné varianty básní pocházející ze soukromých tisků a kteří rovněž doprovdili Halasovy texty rozsáhlými edičními poznámkami.

Kritické recenzentské činnosti se mladý básník Halas věnuje již v průběhu dvacátých let – úplně počátky se datují rokem 1924, nejvíce recenzí výstav je pak otiskováno v Právu lidu v období listopadu 1926 až prosince 1927.

Zásadním vyjádřením Halasova vztahu k výtvarnému umění je jeho esej *Obrazy*, přednesený roku 1937 ve Skupině výtvarných umělců v Brně. Esej bude básníkem v průběhu dalších let doplňována a upravována, konečnou podobu získává pak v roce 1947.¹

Zde je již předestřen zásadní básníkův postoj k recepci výtvarného artefaktu – „To není malá věc, vidět a umět vidět.“² – jenž je posléze dokládán i v korespondenci přátelům, jimž se František Halas vyznává se svého okouzlení i z pochybností o možnosti slovního zprostředkování prožívaného, jež celoživotně provázely i jeho tvorbu básnickou:

„Nechce se mi psát! Nedůvěřoval jsem slovům vždycky. Já mám rád oči a zadívání. To je víc.“³

„Ty víš, že se neumím vyjadřovat a povídat něco, když to mám rád. To jen svítím očima.“⁴

Základním předpokladem recepce, zdůrazněným v esejí *Obrazy*, je aktivní participace diváka, jež teprve umožňuje „dohotovit“ malířovo dílo:

„Uvědomte si a buďte pyšní na to, že vám je dána moc dotvářeti umělcovo dílo, že vaše láska je oživuje, že jí sílí a roste.“⁴⁵

Spoluúčast i svoboda – to jsou konstanty Halasova naturelu, které se markantně objevují i v celé jeho básnické tvorbě.

Tyto rysy osobnosti i umělecké jsou vlastní i blízkému básníkovu příteli, „tvrdošíjnému“ zastánci picassovského pohledu v kubistické malbě, zásadovému a autoritativnímu malíři Emilu Fillovi.

František Halas v recenzi na výstavu Skupiny výtvarných umělců z Brna⁶ z roku 1927 obdivuje Fillovu věrnost kubismu, a i přes výhrady k jisté šablonovitosti jeho děl oceňuje jeho „kompoziční a barevnou harmonii“, která „nás nenechává netečnými“.

I v recenzi na výstavu prací členů S. V. U. Mánes v Obecním domě z podzimu 1927 neskrývá svůj obdiv k Fillovým kubistickým postupům:

„Fillův „tvrdošíjný“ kubismus je nadevše jasným svědectvím o životosti a bohatosti této metody. [...] Kubismus nám objevil pravou tvářnost věcí, odstranil živost iluzionismu, objevil lyričnost formy, její zákony a řád.“⁴⁷

Roku 1936 pak věnuje Emilu Fillovi do sborníku o díle tohoto malíře svoji báseň, kterou později s úpravami zařazuje i do své sbírky *Dokořán* a která je holdem vzdaným umění obrazu i básně:

*Oslavme štětec křtici krásy
chocholku ptáka Ohniváka
[...]
Oslavme tvar z bláta vytažený
kostroví křehké od bran ráje
[...]
Oslavme řád rámem daný
cop zlatý z klubka zmuchlaného
[...]
Oslavme slova vosk kterým roubované
jsou tiché verše na kmen let
oslavme hrůzu když muž stane
před hvězdou času co sluje Hladolet⁸*

Roku 1935 vydává František Halas svoji sbírku *Staré ženy*. Totožný motiv je rozpracován i na Fillově stejnojmenném obraze z téhož roku.

K nejvýraznější vzájemné spolupráci obou umělců dochází až v poválečných letech, kdy k cyklu deseti Fillových leptů zprostředkujících příběhy mýtického řeckého hrdiny Hérakla⁹ připojuje po několika rukopisných verzích a korespondenčních radách a požadavcích Emila Filly František Halas své texty básní v próze jakožto doprovod k celému cyklu.

„JMÉNO JEHO HÉRAKLES, SÍMĚ JEHO LIDSTVO VNUKNUTÍM ŘÁDU a uzrálou kázní ustaluje víry nestálosti. Dáváje, kam co patří, neporušuje věčnou zázračnost a překvapivost země. Rozlišuje časnost nepoznaného od tajemství věčného, pln pokory před ním. Rozevrlaté, tušené a hledající řetězí duchem, korunuje jeho cílení láskou.“¹⁰

Charakteristika věnovaná bájnému hrdinovi pak může být aplikována v podtextu stejně i na malíře, o němž básník František Halas v úvodu ke katalogu výstavy pořádané v Praze ve velkém sále S. V. U. Mánes roku 1947,¹¹ nazvaném *Zase u palety*, s neskrývaným obdivem i patosem píše:

„Jeho cílení se podivuhodně ztotožňuje s hledáním poezie, a je-li většina slov ‚malbou myšlenky‘, je jeho malba často zase jejím slovem.

On také ví, že za smutkem rámu obkličujícího dokončený obraz jsou pro tvůrce rozechvívající a zúzkostňující prostory, ‚kde čím ostřejší budou teleskopy, tím větší bude počet hvězd‘.¹²

Těmto počínům však předcházelo tragické období Fillova uvěznění v koncentračním táboře Buchenwald, kam byl pro své předválečné silně protinacistické postoje, prezentované mimo jiné i cyklem *Boje a zápasy*, odvečen po svém zatčení již v prvních dnech druhé světové války. V hrozivých podmínkách nacistického vězení také vzniká pro Fillova převážně esejistickou a filozofickou písemnou tvorbu výjimečný literární počín – básnická sbírka *Psí písně v Buchenwaldě*, v níž tento autor, poukazující na hrozbu nelidskosti tyranie a vyzývající k zápasu s ní, výtvarník inspirovaný symboly, mezi jejichž zvířecími podobami býků zuřících, rozpoutávajících stejně jako nacismus třicátých let nezkrotitelné zlo, a v neposlední řadě i přítel a milovník psů, volí básnickou cestu dialogu se zvířetem, jež mu představuje neohroženou vůli po svobodě i cestu k její obraně.

Právě v neustálém boji za svobodu i v niterně prožívaném prožitku neopouštějící přítomnosti milovaného kraje, třebaže pro Fillova jím bylo na rozdíl od Halasovy Vysočiny České středohoří, zejména okolí Peruče, se projevuje nápadná shoda v literárním vyjádření obou zmíněných osobností:

„I v Buchenwaldu myslíme svobodně, vzpomínáme svobodně – jen svobodou se protřpíme a žijeme. [...] Umělci stačí zde se zamyslet a rozpomenout. To je ten kraj můj milovaný, duše má i touha, má podstata, osud a úděl, a marně v řeči i v pojmu hledán jiný výraz než slovo velebné a čarovné: Svoboda. [...] Kdo chce svobodu, ten ji nemá, kdo je svobodný, i v smrti ji drží.“¹³

František Halas se v odpovědi na rozhlasovou anketu „Proč mám rád venkov“ z roku 1940 zase vyznává:

„Můj kraj je mé bezpečí, má věrnost, má zatvrzelost a také moje věčnost.“¹⁴

A později ve své básni v próze *Já se tam vrátím* (1948) variuje:

„Ty můj kraji, ty mé bezpečí, ty má zatvrzelosti, ty má věčnosti. Tvá hlína, mnuta v prstech, voní po zetlelých vlasech dávno pohřbených tkalcovských dědů a báb a je přísadou mé krve. [...] Už aby bylo po tom pekelcování místy, kam nepatřím. [...] Ať si jen země letí do prázdna, ať si jen letí, jen když zbude jistota jednoho místa, místa posledního, místa jen pro hrob. Chci ho mít tam, jen tam u nás. Kdyby mi jen oči pro pláč zbyly, já se tam vrátím, já se tam i poslepu vrátím.“¹⁵

Halas věnuje Fillovu návratu z Buchenwaldu báseň *Emilu Fillovi na uvítanou*, v níž zní velká poklona i víra v malířovo dílo příští:

[...]

*Uvítán malíř buď který jen číslem byl
tak násoben je hlad a žízeň jeho dnes
že nic na místě svém on jistě nenechá*

*až zaschlou paletu rozpění varem svým
a hmatne do linií Chytnou zasyčí
tím připomenou nám že zase živi jsme
za kostnic průčelím¹⁶*

Daleko smutnější je však obdobné věnování básně dalšímu z jeho velkých blízců, jímž je na sklonku války v neznámou koncentračního tábora Bergen-Belsenu zahynulý malíř a spisovatel Josef Čapek.¹⁷ Stejně jako Emil Filla, potýká se Čapek v krutých vězeňských podmínkách s nemožností věnovat se výtvarné činnosti a nahrazuje ji – pro něj obdobně netypickým psaním poezie. Svěbytný celek stodvaceti básní, psaných v období od prosince 1942 do února 1945 v Sachsenhausenu a pronášených ven propouštěnými spoluvězni,¹⁸ které uspořádal anonymně po válce do sbírky *Básně z koncentračního tábora* Vladimír Holan, je výpovědí nejniternějších promluv autora samého, které se postupně stávaly – tak jak byly posléze předčítány ostatním uvězněným – i výpovědí celého společenství spoluvězňů, pro něž se slovy Jiřího Opelíka stal Josef Čapek „nepoznaným autorem ‚jejich‘ poezie, bezejmenným mezi bezejmennými“.¹⁹

Ve svých juvenilních recenzích z roku 1927 se ještě František Halas věnuje rozboru Čapkovy kubistického výrazu a vytýká mu jistě „přejímání hranatosti kubismu bez domýšlení jejích příčin“. Spíše než vlastní tvorbu oceňuje zejména Čapkovy objevné analýzy v jeho knihách o výtvarném umění, např. v studiích pozoruhodných forem primitivního umění, z nichž později roku 1938 vychází knížka *Umění přírodních národů*.

Roku 1936 je však již Halas zcela nadšen Čapkovou tvorbou pro děti viděnou na výstavě dětských kreseb v Mánesu a posléze i otištěnou na deseti pohlednicích, které vyšly ve sbírce České galerie XVII vydaných Družstevní prací. V Panorámě publikuje stať nazvanou *Josef Čapek a děti*,²⁰ v níž kromě recenzentského partu jsou připojeny i věty – pomyslné repliky vzpomínek útržků rozhovorů „zaslechnutých“ kdysi dávno v Halasově dětství.

Nejdůležitějším rysem Čapkovy tvorby, rysem tak vysoko básníkem Halasem oceňovaným, je ovšem jeho schopnost vidět – v tomto případě vidět očima dítěte:

„Neviděl jsem ještě nic krásnějšího, co by postihovalo s takovou jedinečností a s takovým uměním život a svět dětí. [...] Neříká se v nich dítěti, tak to vypadá a tak to máš vidět, ale vidí se, jak dítě vidí. [...] Umění rozpomenout se na dětské vidění je Čapkovým objevem, za který mu nepřestanem nikdy být vděční.“²¹

Ještě o dvanáct let později Halas ve zmiňované básni v próze *Já se tam vrátím* zdůrazňuje: „Mít dětské srdce, to je to, dětské srdce!“²²

Prátelské porozumění i naladění „na stejnou strunu“ je patrné i z úsměvného dopisu, který společně se „školáčkou“ změní kaněk a pravopisných chyb na oplátku za pěknou referenci v Panorámě poslal „Milímu Frantíkovi, za to, že to mněl dobře nabiflovaný o těch čapkovějch obrázkách věrný Pepik“.²³

Cesta za přiblížením se dětskému vidění světa byla vlastní oběma umělcům. František Halas o ni usiluje i ve své tolik přepracovávané a bohužel i cenzurované válečné sbírce *Ladění*,

v níž je oddíl *Do usínání* věnován dětem – stejně však jako v Čapkově tvorbě je svým mnohým poselstvím určen zároveň i divákům a čtenářům dospělým.

Nakolik mohla být tvorba Josefa Čapka inspirací pro vlastní básnickou tvorbu Halasovu se již dnes patrně nedozvíme, okouzlení z Čapkovy umělecké „dvojdomosti“ však vysvítá v básni *Přes smrt*, jejímiž verši se František Halas vyznává z lásky k nenavrátivšímu se básníku i malíři:

*Jenom ta stará pohádkářka noc
si sem tam zamane
travičsky vykládat
že už se vrátí
a co nevidět
ztracený básník
uměním podobojí
[...]
Bláhový Stalo se kolikrát
s lampičkou vína že jsem vyběhl
do karbolové noci
a nikde nic
[...]
Teď někde tam až
tam až v Svobodě
a už bez strachu
hoden údělu svého
jako málokdo
maluje nedočkavě
konečný modrý obraz
[...]
Být trošku jako on
ztracený malíř
způsoby podobojí
je vše co bych dnes chtěl²⁴*

Jedním z nejhlubších Halasových sblížení je od roku 1941 vzájemné přátelství s malířem – z Vysočiny rovněž pocházejícím Bohdanem Lacinou. V rámci spolupráce obou umělců tak vznikly dřevorezy k básním pozdější Halasovy sbírky *Ladění* (1942) či básně v próze *Já se tam vrátím* (1948). Roku 1948 také píše František Halas předmluvu ke katalogu výstavy B. Laciný,²⁵ kde se formou stylizovaného dopisu malíři básník přímo vyznává z vnímání osudové nevyhnutelnosti, díky které došlo k jejich vzájemnému setkání: „[...] zdá se, že už dávno patříme nějak k sobě [...] Tehdejší šedivé dopoledne našeho prvního setkání se rozhodně vzpříčilo náhodě a vyloučilo ji pak každým promluveným slovem. Co si nás navzájem připravovalo. To se stává. [...] Mám vždycky pocit, jdu-li k Vám, že si tam jdu pro něco ze sebe i pro sebe, že tam najdu, co je jiné pro mne než pro ostatní. Vy hledáte něco za mne, na

co nějak nestačím. Snad je to nejistá pravda básně, která teprve sejitím s pravdou některého z Vašich obrazů se požehnává jistotou.²⁶

Společné uhrnutí básníkem Georgem Traklem,²⁷ senzitivní vnímání předávaných poselství rodného kraje, a zejména vnitřní zápasy o podstatu i možnost metafyzické dimenze, nastolující znepokojující neklid i trvalé hledání odpovědi ke smyslu chápání života i smrti, vedou roku 1943 obě osobnosti ke společnému vydání cyklu Lacinových šesti rytin, jež jsou doprovovzeny Halasovými texty. Sám František Halas, navrhujeji tomuto obrazovému cyklu nejprve jméno *Tváře pod rouškou*,²⁸ které posléze přeměnil na publikovaný název *Ženy v rouškách*,²⁹ se zobrazené motivice zastřené tváře věnuje ve své tvorbě již od počátku, jedna z jeho sbírek je pak názvem *Tvář* (1931) i pojmenována.

Již ve druhé – a navzdory častému nepochopení i kritikám samotným básníkem velmi ceněné i pro něj cenné sbírce *Kohout plaší smrt* (1930) se objevuje obraz záměny vnímání tváře jakožto závoje znejasňujícího pravou podstatu. Současná podoba lidského individua se jeví být jen zdánlivou rouškou, jež bude jednou sňata:

*Má tvář mi nepatří toť závoj vypůjčený
proň lichvář po špičkách jde v stopách mých
v márnících zřel jsem dluh jiných zaplacený
a smích tváří konečně pravdivých.*³⁰

František Halas je básníkem, který byl v osobní rovině bezesporu zasažen hluboko realitou smrti.³¹ Nemůže nereflktovat osobní bolest a nepromítnout ji do výpovědi svého lyrického mluvčího. Za jeho nejdůraznější vyrovnání se s touto problematikou bývá považována právě jeho druhá sbírka *Kohout plaší smrt*, jež však byla zároveň v souvislosti s básnickým uchopením tématu smrti opakovaně napadána jako nihilistická a pesimistická. Navzdory těmto kritickým soudům však nemůžeme nezaznamenat, že mezi verši znázorňujícími válečnou zkázu, či naturalisticky popisnými metaforami zániku, rozkladu a ošklivosti prosvítá daleko vznešenější podoba smrti i její úloha v lidském životě, která každou tvář poznamenává společně s postupujícím časem svou neodvratnou přítomností, a možná i nadějí:

*Výsmát se stínu když za zády se krčí strachy
bez sebe
smrt rychle zhasí tvář
a novou hvězdu rozžehne*³²

Pravé poznání je však skryto „někde za“ – za hranicemi času i smyslově vnímatelné existence. K tomuto tajemství směřuje i gradace Halasových úvah nad podobami Lacinových *Žen v rouškách*, nad „tvářemi vyplouvajícími ze dna smutku,“ závislými na sebe do té míry, že „položeny na sebe, proluly by se v konečnou podobu tváře, kterou hledá malíř a kterou po celý život hledáme i my“.

Odevzdání i melancholie, láska, život, propadliště tmy i věčně prohlédnutí, všechny tyto prožitky vepsané ve tvářích však směřují přes bolest k nedefinovatelnému přesahu, o nějž se dělí básník i malíř, a jehož interpretační klíč přenechávají divákovi:

„Ta šestá je tragická. O takové bolesti se nemluví. Už nechce vědět, už nechce vidět. Mrtvý odkudsi po ní volá a ona slyší! Soustředí více bolesti, než jediná bytost může unést. Ale vím já, jak zmlknete před ní?

Ale co s vtíravostí slov? To právě vás čeká za touto.⁴³³

Malířské lásky Františka Halase doznávaly mnoha dalších podob. Ne všemi byl pochopitelně ovlivňován, z jeho statí o výtvarných dílech a výstavách však vyplývá jeho zájem, schopnost reflexe a především jím tolik zdůrazňované „umění vidět“. Obdivoval tvorbu Josefa Mánesa či Mikuláše Alše, se kterým ho pojilo společné téma zobrazení lidové tvořivosti, moudrosti, národního charakteru i „lidové citovosti“,³⁴ byl fascinován „kouzlem umění“ Františka Tichého, který se dle něho „vrhá na viděné, aby je proměnil smělou jistotou vidění duchovního v zkratku, která svou typičností je jedinečná a bezpečně jen jeho“,³⁵ miluje krajiny, jimiž „proběhlo dětství“ Jana Zrzavého, v nichž malíř – stejně jako básník v těch svých – nachází „svoji hlubinu bezpečnosti po labyrintu světa“,³⁶ „vchází po špičkách do malování“ Antonína Procházky,³⁷ je uhranut „barevnou básnivostí“ obrazů Jana Baucha. V úvodní stati ke katalogu výstavy *Obrazy Jana Baucha* roku 1942 pak opakovaně Halas přiznává nedokonalost slovům a jejich „marnosti sdělití vše milované tak, aby se zamilovali i ti, kdož lásce jen naslouchají“ a zároveň připomíná své krédo, které se pro jeho recenzentskou činnost stává symptomatickým:

„A zdůrazňuji, že se nesnažím o objektivitu, nýbrž že chci druhým přiblížit, jak já to viděl; nic víc.“³⁸

Vzácné pochopení a souznění s obrazy malířů, k nimž si básník Halas nacházel cestu, se odehrávalo v mnoha rovinách – od závažných, filozoficky reflexivních, až po vzácnou shodu v pojetí domova, kraje, uhranutí příběhem, ale i ve spříznění v rovinách zábavy a humoru. Právě jeho pověstná přátelskost a smysl pro humor mu získávaly i mezi umělci řadu přátel, kteří jeho dílo i osobnost ctili a milovali.

Ilustrující připomínkou jeho naturelu tak jsou i verše z Halasem načrtnutého *Autoepitafu*:

*Zde hnije ten jenž kdysi býval
leží si rád a nehřeší
víno rád pil o mrtvých zpíval už jej to netěší
[...]
Nebe a peklo stokrát měl
proč by je znova žil
už za živa té hře rozuměl
a často ji zneužil
[...]
Nesmrtelnost jím často ždaná
možná se takto dostaví
že podstata jeho z révy vymačkaná
jiným stoupne do hlavy³⁹*

Navzdory všem pokrouceným dezinterpretacím Halasovy tvorby z poválečné totalitní éry se můžeme dnes stále nechat obohacovat hodnotou básní i autorova rozvažování nad uměním – slovesným i výtvarným. A protože toto rozjímání o tazích štětců a dimenzích přesahují-

cích rámy obrazů pochází z pera básníkovy, můžeme důvěřovat naléhavosti jeho sdělení i pro inspirativnost pro něj tak charakteristické velkorysosti svobody, kterou nám prostřednictvím svých úvah nabízí, a již se pokaždé nedostává všem referentům...

POZNÁMKY

- 1 Ludvík Kundera uvádí varianty textu upraveného k vydání jako prémie Skupiny výtvarných umělců na rok 1938 a definitivní verzi připravenou k tisku ve Zlíně roku 1947, která se nakonec ale dočkala vydání až ve Výtvarné práci roku 1965. viz Halas, František: *Obrazy*. In: *Dílo Františka Halase*, sv. 5, ed. F. X. Halas a L. Kundera. ČS, Praha 1968, 1. vyd., s. 232.
- 2 Tamtéž, s. 233.
- 3 Z dopisu Jiřímu Ortenovi do Kunštátu, Praha, srpen 1938. In: Halas, František: *Dopisy*. Ed. J. Halas a L. Kundera. Torst, Praha 2001, s. 145.
- 4 Z dopisu Josefu Palivcovi o sbírce Pečetní prsten, Praha, březen 1941. In: Tamtéž, s. 170.
- 5 Halas, František: *Obrazy*. In: *Dílo Františka Halase*, sv. 5, ed. F. X. Halas a L. Kundera. ČS, Praha 1968, 1. vyd., s. 233.
- 6 Halas, František: „Skupina výtvarných umělců z Brna (XXVII. výstava S. V. U. Mánes, „Síň Mánesa“)“, *Právo lidu* 36, 1927, č. 115 (15. 5.), s. 9.
- 7 Halas, František: „Výstava prací členů S. V. U. Mánes (Obecní dům)“, *Právo lidu* 36, 1927, č. 275 (20. 11.).
- 8 První verze básně in: Halas, František: *Obrazy*. In: *Dílo Františka Halase*, sv. 5, ed. F. X. Halas a L. Kundera. ČS, Praha 1968, 1. vyd., s. 72. Druhá, zkrácená a upravená verze viz např. Halas, František: *Dokořán*. In: *Básnické dílo*. ČS, Praha 1978, s. 190.
- 9 Filla, Emil: *Hérakles*. Praha, Edice Zodiak, 1946.
- 10 Halas, František: *Obrazy*. In: *Dílo Františka Halase*, op. cit., s. 77.
- 11 Filla, Emil: „...Emil Filla, práce z let 1946–1947“. Praha 1947, s. 5–6.
- 12 Halas, František: *Obrazy*. In: *Dílo Františka Halase*, op. cit., s. 80.
- 13 Citace z textu Fillova rukopisu „*O svobodě*“, viz Filla, Emil: *Myšlenky*. Most 1990, s. 118.
- 14 Halas, František: *Čára obzorů*. Ed. J. Hilčr a V. Sainer. Nejmenší Nezávislé Nakladatelství, Praha 1992, s. 5.
- 15 Halas, František: *Já se tam vrátím*. In: *Básnické dílo*. Ed. B. Štorek. ČS, Praha 1978, s. 247–250.
- 16 Halas, František: *V řadě*. In: Tamtéž, s. 393.
- 17 Po druhé světové válce to je vedle Františka Halase i Emil Filla, kdo mezi prvními vzpomíná svého významného kolegy, někdejšího oponenta a polemika při koncepčních sporech o umění kubismu i spolupůběžně z Buchenwaldu, při příležitosti souborné výstavy prací Josefa Čapka pořádané v Praze roku 1945 In memoriam k složení poklonny autorovi, jehož malířské schopnosti a dílo přesáhlo dalece hranice jeho rodné země a svým zcela osobitým způsobem vyjádření se stalo v celosvětovém kontextu nezaměnitelným.
- 18 Jednalo se zejména o Josefa Dobeše a Josefa Pekárka, básně dále pronášeli i postupně propouštění čeští vysokoškoláci.
- 19 K celé sbírce Jiří Opelík významně podotýká: „Nuže, v dobovém kontextu české poezie neexistuje sbírka, která by si tak programově a zároveň tak harmonicky vypomáhala dědictvím básnického minula a která by svým ustrojením byla jak pozorná k potřebám i úrovni svého publika.“ In Opelík, J., Slavík, J.: *Josef Čapek*. Torst, Praha 1996, s. 522.
- 20 Halas, František: „Josef Čapek a děti“, *Panorama* 14, 1936, č. 4, s. 56–57.
- 21 Halas, František: *Obrazy*. In: *Dílo Františka Halase*, op. cit., s. 93.
- 22 Halas, František: *Já se tam vrátím*. In: *Básnické dílo*. ČS, Praha 1978, s. 248.
- 23 Otisk dopisu viz: Halas, František: *Obrazy*. In: *Dílo Františka Halase*, op. cit., s. 97.
- 24 Halas, František: *A co?* In: *Básnické dílo*. ČS, Praha 1978, s. 415.
- 25 Bližší údaje o rukopisné verzi textu viz ediční poznámka Ludvíka Kundery. In: Tamtéž, s. 267.
- 26 Tamtéž, s. 134.
- 27 Bohdan Lacina maluje v letech 1938–39 obraz *Imaginární portrét G. Trakla*.
- 28 Více k rukopisným variantám viz ediční poznámka Ludvíka Kundery. In: Halas, František: *Obrazy*. ČS, Praha 1968, s. 263.
- 29 Cyklus vydán roku 1943 jako svazek I edice Pečetě – edice původní české grafiky ve Frenštátu pod Radhoštěm.

- 30 Halas, František: *Kohout plaší smrt*. In: *Sépie. Kohout plaší smrt. Tvář*. Akropolis, Praha 2001, s. 70.
- 31 Svědectví o prožívání umírání i o dramatickém vyústění smrti matky Františka Halase, mající nepochybně dopad na jeho tehdy ještě dětskou psychiku, podává Bedřich Fučík: *Čtrnáctero zastavení*. Arkýř a Melantrich, Praha 1992, s. 196.
- 32 Halas, František: *Kohout plaší smrt*. In: *Sépie. Kohout plaší smrt. Tvář*. Akropolis, Praha 2001, s. 64.
- 33 Halas, František: *Obrazy*. In: *Dílo Františka Halase*, op. cit., s. 134.
- 34 Přičiněním básníků Františka Halase a Vladimíra Holana je roku 1938 uspořádán výbor veršů lidové poezie; viz: Halas, F.; Holan, V.: *Láska a smrt*. Melantrich, Praha 1938.
- 35 Halas, František: *Obrazy*. In: *Dílo Františka Halase*, op. cit., s. 105. Článek *Svět Františka Tichého* otištěný roku 1940 v Hollaru byl doprovázen třemi reprodukcemi leptů F. Tichého z prostředí cirkusu. Pozdější báseň věnovaná F. Tichému *Don Quichot míří k věčnosti* nemohla v roce 1941 vyjít, díky zprostředkování editora je otištěna ve zmíněném svazku *Obrazy*, s. 109.
- 36 Halas, František: *Krajiny Jana Zrzavého*. Tamtéž, s. 101–103.
- 37 Verše z básně *Pro Antonína Procházku* společně s nekrologem a neotištěnou statí *Výšky milují slovo* tamtéž, s. 80–86.
- 38 Halas, František: *Obrazy Jana Baucha*. Tamtéž, s. 109–114.
- 39 Verše údajně byly napsány ke karikatuře, kterou nakreslil František Bidlo pro básníka Josefa Palivce, citováno podle Rambousek, Jiří: „Neznámé verše Františka Halase“. *Literární čtvrtletník KLUB*, č. 1, PedF MU, Brno 1992. Bližší viz Halas, F.: *Čára obzorů*. Ed. J. Hilčr a V. Sainer. Nejmenší Nezávislé Nakladatelství, Praha 1992, s. 33–34.

LITERATURA

- Čapek, J.: *Básně z koncentračního tábora*. Fr. Borový, Praha 1946.
- Čapková, J.: *Vzpomínky*. Torst, Praha 1998.
- Filla, E.: *Myšlenky*. Vybral a uspořádal Čestmír Berka. Severočeské nakladatelství, Most 1990.
- Filla, E.: *Psi písně v Buchenwaldě 1943*. Jan Pohořelý, Praha 1945.
- Halas, F.: *Čára obzorů*. Ed. J. Hilčr a V. Sainer. Nejmenší Nezávislé Nakladatelství, Praha 1992.
- Halas, F.: *Dopisy*. Ed. J. Halas a L. Kundera. Torst, Praha 2001.
- Halas, F.: *Já se tam vrátím*. In: *Básnické dílo*. Ed. B. Štorek. ČS, Praha 1978.
- Halas, F.: *Kohout plaší smrt*. In: *Sépie. Kohout plaší smrt. Tvář*. Akropolis, Praha 2001.
- Halas, F.: *Obrazy*. In: *Dílo Františka Halase*, sv. 5., Ed. F. X. Halas a L. Kundera. ČS, Praha 1968.
- Hořec, J.: *Halasové*. Scholaris, Brno 1992.
- Lamač, M.: *Osmá a Skupina výtvarných umělců*. Odeon, Praha 1988.
- Lamač, M., Padrta, J.: *Osmá a Skupina výtvarných umělců*. Odeon, Praha 1992.
- Michl, K.: *Chvilce setkání věčnost vzpomínky*. Kruh, Hradec Králové 1976.
- Opelík, J., Slavík, J.: *Josef Čapek*. Torst, Praha 1996.
- Sedlář, J.: *Bohdan Lacina*. Brno FF UJEP 1980.
- Šulcová, M.: *Prodloužený čas Josefa Čapka*. Paseka, Praha-Litomyšl 2000.
- Winter, T. (ed.): *Zajatek kubismu. Dílo Emila Filly v zrcadle výtvarné kritiky [1907–1953]*. Artefactum, Praha 2004.

Résumé

Milada Záborková: «Des gémeaux sous les deux espèces» – des rencontres artistiques du poète František Halas

Dans les années trente et surtout à l'époque de la Seconde Guerre mondiale le poète František Halas consacre une grande partie de son oeuvre à la critique d'art plastique. Dans ses articles Halas prête attention aux expositions contemporaines et exprime l'enchantement

suscité par son expérience esthétique individuelle. Parmi les artistes qu'il présente, Halas trouve également des collaborateurs qui illustrent plus tard ses recueils de poésie (Bohdan Lacina, par exemple). Protestant contre le nazisme, František Halas se trouve sous la menace d'emprisonnement, comme ses proches amis, les peintres et écrivains Josef Čapek et Emil Filla qui étaient déjà incarcérés dans les camps de concentration.

Réagissant à la peinture contemporaine, ses comptes rendus présentent donc non seulement des analyses d'expression artistique mais aussi les attitudes morales de l'auteur même.

- „Nechce se mi psát! Nedůvěřoval jsem slovům vždycky. Já mám rád oči a zadívání. To je víc.“

- Z dopisu Jiřímu Ortenovi do Kunštátu, Praha, srpen 1938

1935 - vycházejí Halasovy „Staré ženy“
1935 - E.Filla maluje stejnojmenný obraz

Bohdan Lacina

- 1943 – František Halas doprovází Lacinův cyklus mědirytin Ženy v rouškách.
- Tváře žen definoval Halas jako hlavy „ze dna smutku“ – Bakchantskou, Odevzdanou, Náměsíčnou, Melancholickou, Slepou a Tragickou

TA ŠESTÁ JE TRAGICKÁ...

- „... Soustřeďuje více bolesti, než jediná bytost může unést.
Ale vím já, jak zmlknete před ní?
Ale co s vtíravostí slov?
To právě vás čeká za touto. „
F. Halas

Společnou Halasovou i Lacinovou láskou je i básník G. Trakl

- Imaginární portrét básníka Trakla, B. Lacina, 1938-39

- 1948 - Bohdan Lacina doprovází dřevoryty Halasovu báseň v próze „Já se tam vrátím“

„JMÉNO JEHO HÉRAKLES, SÍMĚ
JEHO LIDSTVO“ F. Halas

- Roku 1946 dokončuje Halas doprovodný literární text básní v próze jako úvod k Fillovu cyklu deseti leptů s námětem Hérakla

- „A zdůrazňuji, že se nesnažím o objektivitu, nýbrž že chci druhým přiblížit, „jak já to viděl“; nic víc.

■ F. Halas

